

19. Ήρτανη γ(οι) αποκρηγιές !

Τ' αποκρηγιώματα

Κυριακή Τελώνου και Φαρισαίου. Ανοίγει το Τριώδιο. Ήρτανη (γ)οι αποκρηγιές! (1)

- Μουρή Σουφίγια! Πού θ' αποκρηγιώσητη απόψη, μουρή; ρωτούσε το Τασώ τη γειτόνισσά της Σοφία πάνω από τον μεσότοιχο που χώριζε τις αυλές των σπιτιών τους.

- Σ' τ'ς αδηρφής υμ σ' τ'ς Μυρσινιώς! Τσι σιεις μη του καλό;

- Έδ' γιου, στου σπίτι μ'! Θα ν' έρτιν τ' αδέρφια μ' μη τ'ς φαμ'λιές τουν σα που `νι! Έχουμη πιο μηγάλου σπίτ'!

Από την πρώτη κιόλας Κυριακή της Αποκριάς άρχιζαν τ' **αποκρηγιώματα**, που συνεχίζονταν ως την τελευταία Κυριακή, παραμονή της Καθαρής Δευτέρας. Οι συγγενείς έτρωγαν και διασκεδάζαν μαζί, πότε στο σπίτι της μιας οικογένειας πότε στο σπίτι της άλλης. Οι δεσμοί του αίματος ήταν ακόμη ισχυροί, οι διάυλοι ψυχικής επικοινωνίας ανοιχτοί, οι χαρές και οι λύπες κοινές.

Οι νοικοκυρές ετοίμαζαν τα καλύτερα φαγητά, αυτά που σπάνια έτρωγαν όλο τον χρόνο, Χριστούγεννα και Πάσχα μοναχά, σε γάμο ή σε βαφτίσια: Αρνί ψημένο στον φούρνο του σπιτιού, όρνιθα στιφάδο, σπιτικά λουκάνικα και σουτζούκια και ό,τι άλλο τραβούσε η καρδιά του ανθρώπου. Την Κυριακή της Τυροφάγου την τιμητική τους είχαν οι τυρόπιτες, *οι πηζτηρμέδης, τα μ'τζηθρουπτάρια* (2) και κάθε λογής γαλακτερά γλυκίσματα και φαγητά. Οι νοικοκυρές συναγωνίζονταν ποια θα φτιάξει τα καλύτερα φαγητά, μα και συνεννοούνταν τι θα φτιάξει η μια και τι η άλλη, για να υπάρξει ποικιλία στο τραπέζι. Το κρασί μπόλικο στο κάθε σπίτι, αγνό, καθάριο, να πίνεις να λαγαρίζει ο νους και να ευφραίνεται η καρδιά σου.

Σα βράδιαζε, η μάννα άναβε το λαδοφάναρο και μπροστά εκείνη, πίσω σε πομπή ολόκληρη η οικογένεια, ξεκινούσαν για το σπίτι που θα αποκρηγιώνανε. Ο καθένας, ανάλογα με την ηλικία και τις δυνάμεις του, κρατούσε στα χέρια του ένα ταψί με φαγητό, ένα πανέρι μ' ένα φρεσκοψημένο σταρένιο ψωμί, μια μποτίλια κρασί....

Το φαγοπότι άρχιζε και συνεχιζόταν μέχρις αργά τη νύχτα. Οι γλώσσες λύνονταν, τα πειράγματα, οι ιστορίες και τα ανέκδοτα έδιναν κι έπαιρναν. Και κάθε λίγο άνοιγε η πόρτα και μπουκάρανε μέσα τα **γιούνια** (3) και γινότανε χαμός με τα ξεφωνητά και τα καμώματά τους. Και σαν το κέφι έφτανε στο κατακόρυφο, άρχιζαν τα τραγούδια με μιμητικές κινήσεις και ο χορός με μουσική από τον ντενεκέ και το παγιάλι :

- Πώς το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι;
- Με το γόνατο το τρίβουν και το ψιλοκοσκινίζουν...
- Πώς το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι ;
- Με τη μύτη τους το τρίβουν και το ψιλοκοσκινίζουν...
- Με τον κώλο τους το τρίβουν

Και όταν οι καλογέροι είχανε πια τρίψει το πιπέρι με όλα τα φανερά και τα απόκρυφα μέλη του κορμιού τους, ερχόταν η σειρά των τοπικών ηρώων ,να εξυμνηθούν τα κατορθώματα , μα και τα παθήματά τους:

*Η μπάρμπας υμ η Ν`κόλας τσι η θεια μ` η Βασιλ`τσή
βουστσίζαν τα γαιδούρια απάνου στ`ν Αγλαστή(4)...*

Η μπάρμπας υμ η Ν`κόλας έχαση δυο κακνιά (5)

τσι πήγη τσι τα ήβρη στ`ν απάνου τ`γειτουσιά...

Λιώνταν (6) τσι τα γύρηνη τσι άλλους τα μαγείρηνη...

- Κνήστου, κνήστου κουμματέλ`

σα βαρκούλα, σα καϊκέλ`...

- Γω του κνιω τσι τσείνου κλαίγ`

του διαβόλ` του μπασταρδέλ`...

Γω του κνιω τσι τσείνου σκούζ`

θα του σκάσου σα καρπούζ`...

Και ύστερα σειρά παίρνανε ο καρσιλαμάς, ο κ`τσός, ο συρτός και ο μπάλος, χοροί των λαϊκών πανηγυριών και όχι των σαλονιών και των χοροδιδασκαλείων :

Σγουρέ βασιλικέ μου και μαντζουράνα μου ,

εσύ θα με χωρίσεις από τη μάννα μου...

Εσύ ήσουν μικρούλα, πότε μεγάλωσες

κι έριξες τόσο μπόι και μας παλάβωσες...

*Μάτια σαν και τα δικά σου δεν υπάρχουν στον ντουσιά
κι όποιος τα γλυκοφιλήσει, Χάρο δε φοβάται πια...*

Δώστε του χορού να πάει,

τούτ` η γη θε να μας φάει...

Τούτ` η γη που την πατούμε,

ούλοι μέσα θε να μπούμε...

Και το τραγούδι και ο χορός καλά κρατούσαν μέχρι να λαλήσουν οι πετεινοί....

Και τα παιδιά, σα δεν μπερδεύονταν στα πόδια των μεγάλων χορεύοντας κι αυτά, στροβιλίζονταν και τσακώνονταν ποιο παιχνίδι ν' αρχίσουν πρώτο, ποιο δεύτερο, τ' *τφλουμύγια*, τ' *κουλουτσ'θιά*, τ' *τζιτζιρδέσα*, για τ' *π'νακουτή* (7).

Οι μ'τσούνης (8) τσι τα γιούνια

- Ω πατέρα, τι 'νι τούτοι ; ρωτούσε τρομαγμένος ο μικρός Βαγγέλης κι έτρεχε να κρυφτεί ανάμεσα στα σκέλια του πατέρα του.
- Γιούνια , βρε Βγατσέλ ! Γιούνια ! φώναζε σκασμένος στα γέλια ο πατέρας και χάιδευε το κεφάλι του μικρού, για να τον καθησυχάσει.

Η πόρτα του σπιτιού είχε ανοίξει διάπλατα και μέσα ξεχύθηκαν ένα τσούρμιο μασκαράδες με τα πρόσωπα καλυμμένα με μαντίλια και αυτοσχέδιες μάσκες, έτσι που η αναγνώρισή τους να είναι αδύνατη. Με κωμικές κινήσεις και νοήματα, χωρίς να βγάζουν άχνα από το στόμα τους, για να μην αναγνωριστούν από τη φωνή τους, υποδύονταν άλλος την έγκυο γυναίκα με ένα μαξιλάρι δεμένο πάνω στην κοιλιά, άλλος τη μαμή με την άσπρη μπλούζα, έτοιμη να ξεγεννήσει την ετοιμόγεννη. Ο μπαμπέρης με το ξουράφι στο ένα χέρι και μια τανάλια στο άλλο, έτοιμος να ξεριζώσει δόντι που πονάει. Η κουτσή Μαρία πηγαينوερχόταν πηδηχτά, ο παπάς βλογούσε με την αγιαστούρα του και ο *μπαμπόγερος* κουνούσε απειλητικά την *κουτσκούδα*(9) του, έτοιμος να κατακεφαλιάσει όποιον ρωτούσε για την ταυτότητά τους.

Η σπιτονοικοκυρά έτρεχε με τον δίσκο στο χέρι να κεράσει τα γιούνια με γλυκά του κουταλιού, που η ίδια είχε φτιάξει , συκαλάκι, αχλαδάκι, κυδώνι πελτέ, μελιντζανάκι και τόσα άλλα, όλα τοποθετημένα σε πεντακάθαρους *φωκάδες* (10). Κι ο νοικοκύρης με την κανάτα στο χέρι δε σταματούσε να κερνά ρακί , αφράτα αμύγδαλα, φουντούκια και καρύδια.

Τη μια παρέα ακολουθούσε άλλη, όλες καλοδεχούμενες, χωρίς βαρυγκόμηση καμιά. Ακόμα και ο Βαγγέλης ξεθάρρευε κι έτρεχε να πειράξει την κουτσή Μαρία και τον μπαμπόγερο με την κουτσκούδα .

Τα παιδιά συναγωνίζονταν ποιο θα ντυθεί καλύτερα μπουτσούνια. Μέρους ακόμα προτού να φτάσουν οι Αποκριές, ο Γιώργος έτρωγε τα τζιγέρια της μάννας του:

- Ω μα (11) , θα μη κάν'ς μ'τσούνια ;
- Τι μ'τσούνια να ση κάνου , βρε ; Πού να βρω τα ρούχα ;
- Ναι ... Τουν Γιάνν' είπη η μάννα τ' θα τουν κάν' ... Σου ούλου λέγ'ς πους δεν έχ'ς ρούχα ...

Και δώστου κλάμα ου...ου... ου... ο Γιώργος , μέχρι που η μάννα, βλαστημώντας αποκριές, θεούς και δαίμονες , ξεσπούσε γεμάτη οργή και απόγνωση :

- Σκάση, στυύλη ! Θα ση κάνου , που να κάνιν τα κόλλ'βα μ'! Θα βγάλου απ' του σηντούτσ ` τα ρούχα τ' μακαρίτ' τ' πάππ' σ' να τα κόψου, να ση κάνου...

...το Γαρουφαλιώ τσιγγάνα με φούστα κλαρωτή ...

Μα πριν καλά- καλά η δύστυχη μάννα γλιτώσει από το σκύλο το γιο της , είχε να μερώσει την κόρη της του Γαρυφαλιώ , που σκλήριζε και χτυπιόταν , να την ντύσει η μάνα της χανούμισσα ή σουλτάνα, για να ξεχωρίζει απ' όλα τα κορίτσια της γειτονιάς.

Κι έντυσε η μάννα δημογέροντα τον κανακάρη της με βράκα και γιλέκο, με μακρύ ζωνάρι δυο οργιές, με φέσι στο κεφάλι και κομπολόι στο χέρι. Κι έντυσε τσιγγάνα του Γαρυφαλιώ της , με φούστα κλαδωτή, γαρούφαλλο στ' αφτί της και μύλο του καφέ στο χέρι , και την ορμήνεψε να λέει « να πω τη μοίρα σου , καλέ ; » σε όποιον την κοιτούσε. Και καμάρωνε και χαιρόταν κι έλεγε πως τα παιδιά της ξεχώριζαν σαν τα παιδιά της πέρδικας ανάμεσα στα παιδιά των άλλων πουλιών.

Αποκριάτικα ξεφαντώματα στην αρχαιότητα

Γιορτές, σαν τις δικές μας τις αποκριές, είχαν και οι αρχαίοι μας πρόγονοι .Θα έλεγε μάλιστα κανείς πως δεν κάναμε τίποτα άλλο από το ν' αντιγράψουμε τις γιορτές τους αυτές.

Ο κόμος ήταν λαϊκή αγροτική γιορτή , που γινόταν για να τιμηθούν ο Διόνυσος, θεός των αμπελιών ,του κρασιού και του μεθυσιού, και η ακολουθία του, οι σάτυροι και οι μαινάδες, σύμβολα ερωτικής κραιπάλης και ευωχίας.

Την εποχή του τρύγου εύθυμες συντροφίες νέων στόλιζαν τα κεφάλια τους με κισσό - ιερό φυτό του Διόνυσου - και ξεχύνονταν στους δρόμους , τραγουδώντας χαρούμενα τραγούδια με ερωτικό περιεχόμενο. Άλειφαν το πρόσωπό τους με *τρυγία* – κατακάθι κρασιού από τον πάτο του βαρελιού - , κρατούσαν στα χέρια τους ομοιώματα φαλλών και πείραζαν όποιον έβρισκαν μπροστά τους με άσεμνες χειρονομίες και τολμηρά πειράγματα.

Κώμος ονομαζόταν και η κατάληξη των συμποσίων. Όταν τέλειωνε το συμπόσιο, οι συμποσιαστές μεθυσμένοι ξεχύνονταν στους δρόμους , κρατώντας φανούς και λαμπάδες , φορώντας προσωπίδες και στεφάνια από κισσό, τραγουδώντας άσεμνα τραγούδια και χορεύοντας υπό τους ήχους αυλών και τυμπάνων σε κατάσταση παράφορης έξαψης.

Τα **κατ' αγρούς Διονύσια** γιορτάζονταν στο διάστημα που αντιστοιχεί στις 19 – 22 Δεκεμβρίου του σημερινού ημερολογίου. Στη διονυσιακή αυτή γιορτή μεθυσμένοι αγρότες κατέβαιναν μπουλούκια - μπουλούκια («θίασοι») πάνω σε κάρα («άμαξες») από μικρά χωριουδάκια σε μεγάλους δήμους. Γύριζαν στους δρόμους φορώντας προσωπίδες , έκαναν κινήσεις μιμούμενοι διάφορες πράξεις , τραγουδούσαν άσεμνα τραγούδια , « έσκωπταν» όποιον συναντούσαν και ψέλνανε « τα εξ αμάξης» στους περαστικούς.

Τα Ανθεστήρια γιορτάζονταν τέλος Φεβρουαρίου με αρχές Μαρτίου προς τιμήν του Διόνυσου κι αυτά και κρατούσαν τρεις μέρες.

Η πρώτη μέρα της γιορτής ονομαζόταν *Πιθοίγια* ,γιατί τη μέρα αυτή άνοιγαν τα πιθάρια με το καινούργιο κρασί.

Η δεύτερη μέρα ,οι *Χόες*, ήταν μέρα γλεντιού και ξεφαντώματος. Ακόμα και οι δούλοι είχαν το ελεύθερο να πίνουν και να διασκεδάζουν μαζί με τ' αφεντικά τους. Η γιορτή τέλειωνε με διάφορες οργιαστικές εκδηλώσεις, τραγούδια και εγκώμια για τον Διόνυσο και την ακολουθία του .

Η τρίτη μέρα ονομαζόταν *Χύτροι* και ήταν αφιερωμένη στους νεκρούς .Σε μεγάλα καζάνια έβραζαν σπόρους δημητριακών και προσφέρανε θυσίες στον Διόνυσο και στον ψυχοπομπό Ερμή , που οδηγούσε τις ψυχές στον Άδη .Έκαναν δηλαδή ό ,τι κάνουμε κι εμείς σήμερα με τα κόλλυβα τα Ψυχοσάββατα πριν από τις Κυριακές της Αποκριάς και της Τυροφάγου.

Καθαρή Δευτέρα

Την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς τα παλικάρια του χωριού ντύνονταν με τ' ακριβότερα *σαλβάρια* (12) , τα μακριά ζωνάρια, τα ολομέταξα πουκάμισα και τα χρυσοκέντητα γιλέκα κι αρχίζανε το γλέντι και το τραγούδι πίνοντας όρθια ρακί στα *τεζγιάγια*(13) των

καφενειών. Το ξεφάντωμα κρατούσε μέχρι το πρωί της Καθαρής Δευτέρας. Κι εκεί κατά το μεσημέρι παρέες- παρέες, σύγχρονοι κώμοι και θίασοι διονυσιακών γιορτών, ξεκινούσαν για την πλατεία του χωριού. Με τα πρόσωπα μουτζουρωμένα, με κλαδί μαντζουράνας ή βασιλικού στ' αφτί, σε διονυσιακή έξαρση, τραγουδώντας «τ' αδιάντροπα».

Μπροστά στη μια παρέα ο Γούναρος, ντυμένος με προβιά προβάτου, χτυπούσε με μανία τη θεόρατη νταούλα του, δίνοντας το ρυθμό των τραγουδιών. Δίπλα, σε άλλη παρέα μπροστά, ο Μανώλης η Ζαρζάρα, ψηλός σαν πύργος, δυνατός σαν ταύρος, μα με ψυχή μωρού παιδιού. Έκανε πως να τώρα θα κατεβάσει τα σαλβάρια του να δείξει τ' απόκρυφα μέλη του κορμιού του, να τρέψει σε αιδήμονα φυγή το γυναικόκοσμο του χωριού, που στριμωχόταν στα σταυροδρόμια να δει τους μουτζουρωμένους και ν' ακούσει τ' αδιάντροπα και που δεν ήξερες αν ευχόταν να πραγματοποιήσει ή όχι η Ζαρζάρα την απειλή του. Και παραδίπλα από άλλες γειτονιές καταφάνανε με τις παρέες τους ο Βαγγέλης του Ψ., ο Αντώνης του Σ., ο Γιαννακός του Σπ. και τόσοι άλλοι, όλοι τους δίμετρα παλικάρια, που έκαναν τις νιες να ποθοπλαντάζουν στα παραθύρια του χωριού. Και σαν φάνανε όλοι στην πλατεία, ο Γούναρος σε κατάσταση ένθεης μέθης πετούσε την προβιά από πάνω του και πραγματοποιούσε εκείνο που η Ζαρζάρα απειλούσε να κάνει και δεν το έκανε. Οι άντρες τον περικύκλωναν ξεσπώντας σε ουρανομήκεις επευφημίες, ενώ οι γυναίκες, από τα σταυροδρόμια που παρακολουθούσαν τα δρώμενα, τρέπονταν σε φυγή κατακόκκινες, από ντροπή ή από ερωτική έξαψη, ποιος ξέρει...

Γλωσσάρι

1. η αποκρισιά : Ονομάζεται αποκριά (αποκριές) η περίοδος του Τριωδίου από την Κυριακή Τελώνου και Φαρισαίου μέχρι την Κυριακή της Τυροφάγου. Ιδιαίτερα το διάστημα από την Κυριακή της Απόκρεω ως την Καθαρή Δευτέρα ονομάζεται και Μεγάλες Αποκριές.

Απόκρεω (αποκριά = από + κρέας) σημαίνει αποχή πλέον από την κατανάλωση κρέατος, τέλος στην κρεοφαγία, έναρξη νηστείας.

2. ο πεζτερμές, το μτζηθροπτάρι: τοπικά εδέσματα από τυρί και μυτζήθρα.

3. τα γιούνια : μεταμφιεσμένοι, μασκαράδες. Μτφ. αστεία καμώματα, γελοιοότητες.

4. η Αγλαστή : τοπωνύμιο

5. τα κακνιά : τα γαλόπουλα

6. λιώνταν: ρήμα λιέμαι : γυρίζω εδώ κι εκεί, ψάχνω, περιπλανιέμαι (πού λιέσαι ;).

7. η τφλουμύγια : η τυφλόμυγα, κολοκυθιά κ.ά. παιχνίδια.

8. η μ'τσούνα: ο μεταμφιεσμένος, ο μασκαράς, αλλά και η μάσκα του.

9. η κουτσκούδα : η μαγκούρα.

10. ο φωκάς : γυάλινο βάζο γλυκού.

11. ω μα ! : προσφώνηση, ω μάνα, ω μητέρα.

12. τα σαλβάρια : νησιώτικες πολυτελείς βράκες των ανδρών

13. το τεζιάχι : ο πάγκος του καφενείου, όπου πίνει κανείς όρθιος .

Σημείωση

Επικρατέστερη άποψη για τις Αποκριές είναι ότι αποτελούν επιβίωση των διονυσιακών τελετών της Αρχαιότητας. Ο Δiónυσος λεγόταν ,ως γνωστό, και Ίακχος ή Βάκχος από την ιαχή **ία ...ία...** που αναφώνούσαν οι πιστοί στις βακχικές τελετές. Αποκριάτικο τραγούδι της Άγρας Λέσβου τελειώνει με τους στίχους:

Ία ...ία..., μάντη ! Χόρευε, Αράπη !

Ία...ία...μάντικα! Χόρευε αράπικα !

(Από το βιβλίο του Γιώργου Αλβανού « Το χωριό μου Βασιλικά Λέσβου)